

UDK: 368.91 ; 347.455

CERIF: S137, S144

ТИП РАДА: ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

DOI: 10.5937/PiP2003237G

др *Мирјана* ГЛИНТИЋ*

научни сарадник на Институту за упоредно право

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОСИГУРАЊА ЖИВОТА КОРИСНИКА КРЕДИТА

Сажетак

Последњих година, банке у Србији, као овлашћени засијујници осигурања, почеле су да нуде различите врсте уговора о осигурању који служе као средство обезбеђења најбоље кредити. Како се наспрам банке, као пошеницијални корисник кредити, налази пошрошач који не поседује довољно правничког знања о осигурањима, овај рад има за циљ да укаже на основне карактеристике тих осигурања и да истакне разлике између њих. И поред свих информација које су засијујници осигурања у обавези да пренесу својим клијентима, у вези са овим осигурањима увек постоје одређене недоумице, нарочито у вези са питањима који су ризици покривени осигурањем, да ли су у обавези да закључе ове уговоре, као и да ли су ова осигурања исплаћива.

Током последње две године је донето неколико пресуда у вези са осигурањем кредити и овлашћењем банака у вези са тим уговором, па је било нужно размотрићи какве би то последице имало на начине уговарања и обрачунавања премија за нека група, иако групације коначно ипрана, осигурања иакође намењена обезбеђењу кредити.

* Електронска адреса аутора: m.glintic@iup.rs.

Кључне речи: *Осигурање живота. – Осигурање способности враћања кредита. – Појрошач. – Обавеза информисања. – Ефективна кампајна стоја.*

І Осигурања лица намењена обезбеђењу кредита

Користећи праву осигурања иманентну диспозитивност правних правила, осигуравачи су у своју понуду производа осигурања уврстили и осигурања која служе обезбеђењу кредита на различите начине. Потреба за овим видовима осигурања настала је првенствено услед чињенице да је често веома тешко наћи јемца, па је било потребно изнаћи ново средство обезбеђења дугованих ануитета корисника кредита према даваоцу кредита.¹ Полисе осигурања могу одиграти значајну улогу инструмента обезбеђења уредног извршења обавезе корисника осигурања.² Код нас се, у првом реду, за потребе додатних обезбеђења срећу осигурање живота корисника кредита и осигурање способности враћања кредита, које је заступљено у мањој мери.³

1. Осигурање живота корисника кредита

Дугу традицију на нивоу Европске уније има осигурање живота корисника кредита. С обзиром на то да не постоји законска дефиниција овог вида осигурања живота, потребно је анализирати опште и посебне услове осигурања, као и углавном страну литературу како би се стекла ближа представа о њему, јер код нас није било предмет нарочитог интересовања науке. Из самог назива овог осигурања је јасно да се осигурани ризици у оквирима овог осигурања односе само на ризике који се реализују на личности самог осигураника, услед којих ће настати немогућност извршења обавезе из уговора о кредиту.⁴

1 Harold Schulz, Volker Stegmann, Jürgen Uffmann, *Restkreditversicherung – Zahlungsverpflichtungen versichern*, Frankfurt am Main, 2007, 3.

2 Иако евидентно служе као средство обезбеђења извршења обавеза по основу уговора о кредиту, њихов домен је у том смислу ограничен, јер до активирања полиса долази само кад се оствари осигурани случај, а не увек када дође до неизвршења обавеза корисника кредита. Тај став је изразио и немачки суд у једном од случајева у вези са коришћењем полиса осигурања живота као средства обезбеђења. Вид. пресуду немачког Савезног суда правде (*Bundesgerichtshof – BGH*), XI ZR 45/09 од 15. 12. 2019.

3 Свега један осигуравач нуди ову врсту осигурања.

4 Timm Geßner, „Die Restschuldversicherung in der Äquivalenzprüfung des Darlehensvertrages“, *Verbraucher und Recht*, Nr. 3/2008, 84–85.

Закључењем уговора о овом осигурању, корисник осигурања се осигурава да ће осигуравајуће друштво преузети на себе обавезу плаћања кредита у случају остварења осигураних ризика: смрти, губитка посла и пролазне неспособности за рад.⁵ Према анализираним условима осигурања, банка се одређује као корисник осигурања, што значи да се исплата врши њој када се оствари осигурани случај.⁶

Сврха овог осигурања највише долази до изражаја када служи обезбеђењу чланова породице корисника кредита за случај да он премине током трајања уговора о кредиту. Како наследници прихватањем наследства наслеђују и дугове оставиоца по сили закона,⁷ то значи да би наследници морали да наставе са отплатом кредита или да банка оствари своја права као хипотекарни поверилац. Захваљујући овом осигурању, у тим случајевима осигуравач преузима обавезу исплате преосталих рата кредита. Осигурана сума се углавном уговара као опадајућа, тако што се сваког месеца током трајања осигурања њен износ смањује за паушално одређени износ.⁸ Ако су као осигурани ризици уговорени незапосленост и спреченост за рад, осигуравач исплаћује рате за одређени временски период.⁹

Основне карактеристике осигурања живота корисника кредита су да не поседује штедну компоненту, услед чега су њене премије ниже у односу на премије за уобичајено осигурање живота. То значи да ако у току периода осигурања не наступи осигурани случај, онда корисник кредита нема право на исплату осигуране суме, нити може

5 Иако ово осигурање носи назив осигурање живота, код нас су овим осигурањем покривени и горе представљени ризици. Вид. Сава осигурање, Посебни услови за индивидуално осигурање живота за случај смрти са опадајућом осигураном сумом, доступно на адреси: https://www.sava-zivot.rs/media/store/savaLife/srRS/PDF_v1/SIGURNOST_KREDIT/SIGURNOST_KREDIT_POSEBNI_V1a.pdf, 10. 7. 2020.

6 У случају да корисник осигурања већ поседује полису осигурања живота, закљученог независно од уговора о кредиту, потребно је да та полиса буде винкулирана у корист банке, односно да се изврши уступање права на исплату осигуране своте. На тај начин, банка остварује предност приликом исплате осигуране суме. Ипак, треба напоменути да банке могу одредити услове под којим ће прихватити полисе издате од стране неког другог осигуравајућег друштва, а не оног са којим имају закључен уговор. Matthias Kuballa, *Darlehens- und Restschuldversicherungsvertrag als verbundene Verträge*, Dissertation, Freie Universität Berlin, Berlin, 2013, 24.

7 Закон о наслеђивању, *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 и 6/2015, чл. 222–227.

8 Уговарање опадајуће осигуране суме значи да се износ осигуране суме не поклапа у потпуности са износом преосталог кредита. То даље значи да када заиста наступи осигурани случај, преостала осигурана сума може бити недовољна да у потпуности покрије обавезу корисника кредита код банке. T. Geßner, 84–85.

9 Вид.: H. Schulz, V. Stegmann, J. Uffmann, 29–30; Udo Reifner, Michael Knobloch, Kai-Oliver Knops, *Restschuldversicherung und Liquiditätssicherung: Analyse und Produktentwicklung*, Norderstedt, 2010, 10.

захтевати откуп полисе или да се изврши капитализација осигурања. Међутим, одсуство штедног карактера овог осигурања не треба мешати са ситуацијом када по исплати кредита путем осигуране суме преостане део осигуране суме као вишак. Тада се он предаје наследницима уговарача осигурања, односно корисника осигурања.

Што се тиче премија за ово осигурање, оне се углавном плаћају једнократно, али се могу плаћати и у месечним ратама.¹⁰ Њихова висина зависи од старости корисника кредита, његовог здравственог стања,¹¹ висине каматне стопе и износа кредита. Премија се може плаћати из сопствених средстава или из средстава кредита, што значи да трошкови премије улазе у рату кредита.¹² Дакле, банка корисника кредита кредитира и за износ премије, чиме расте цена кредита.¹³

Иако се информације о овом осигурању могу наћи и на сајтовима осигуравајућих друштава, она се суштински продају само у банкама.¹⁴ То значи да у вези са овим осигурањима банка има вишеструку улогу. Прво, она поступа као заступник у осигурању, што значи да закључује уговоре о осигурању у име и за рачун осигуравајућег друштва са којим има закључен уговор о обављању послова заступања у осигурању.¹⁵ Потом, као што је већ поменуто, банка по основу уговора о осигурању живота корисника кредита има улогу корисника осигурања у чију корист ће се извршити исплата осигуране суме у случају остварења осигураног случаја.¹⁶

10 Н. Schulz, V. Stegmann, J. Uffmann, 12.

11 Прегледи код лекара опште праксе, кардиолога, а за неке кредите и тестирање на присутност вируса ХИВ, постаје све уобичајенији услов одобравања кредита, нарочито стамбених јер су вишегодишњи.

12 Наташа Петровић Томић, „Уговор о осигурању способности враћања кредита“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 2/2017, 106.

13 T. Geßner, 48–51.

14 Врло битно питање које се поставља у вези са оваквом праксом јесте питање ограничавања слободе уговарања, јер је корисник кредита у суштини ограничен у избору осигуравача. Међутим, упоредноправно посматрано, то је уобичајена пракса. Вид.: Н. Schulz, V. Stegmann, J. Uffmann, 5; U. Reifner, M. Knobloch, K. O. Knops, 24.

15 Упоредноправно посматрано, улога банке као заступника осигурања у продаји животног осигурања је значајна у Шпанији, Италији и Француској, док је мања у Немачкој, Холандији и Швајцарској. Продаја неживотних осигурања се у читавој Европи врши дистрибутивним каналима посредника и заступника.

16 У упоредном праву су познати примери уговора о осигурању живота корисника кредита које банка закључује са осигуравајућим друштвом. Тада морају бити испуњени одређени услови како би овај уговор био правно ваљан. На првом месту је потребно да корисник кредита да писану сагласност за закључење уговора. Потом, осигурано лице по потписивању уговора мора добити копију потписаног уговора и бити обавештено о правима на опозив/раскид уговора. Rolf Krüger (Hrsg.), *Peripert Der Personenrisikoexperte: Antrags- und Leistungsbearbeitung in der Personenversicherung*, Wiesbaden, 2000, 434.

Та улога банке ће престати ако је кредит у целости исплаћен пре рока доспелости.¹⁷

2. Осигурање способности враћања кредита

Осигурање врло слично осигурању живота корисника кредита је осигурање способности враћања кредита, код ког осигуравач преузима на себе враћање кредита ако дође до остварења осигураног случаја, који се огледа у губитку или смањењу прихода услед смрти, неспособности за рад или раскида радног односа.¹⁸ Дакле, и сам осигурани случај је дефинисан на исти начин као и код осигурања живота корисника кредита, с том разликом да је као осигурани случај предвиђен и потпуни трајни инвалидитет услед незгоде.¹⁹

Оно по чему се ова осигурања разликују, јесу улоге учесника уговорних односа. Наиме, по основу уговора о осигурању способности враћања кредита уговарач осигурања је банка која закључује уговор о осигурању са осигуравајућим друштвом,²⁰ док је корисник кредита, који је истовремено и осигурано лице, у обавези да плаћа премије осигурања. Корисник кредита потписивањем изјаве о приступању осигурању приступа уговору о осигурању који је банка закључила са осигуравачем. Такође, потписивањем изјаве осигураник потврђује да је сагласан да се у случају настанка осигураног случаја накнада исплати кориснику осигурања, тј. банци.²¹

Такође, разлику између ових осигурања представља и њихова правна природа, јер из општих услова и за једно и за друго осигурање произлази да је осигурање живота корисника кредита осигурање лица свотног карактера, док је осигурање способности враћања кредита имовинско осигурање одштетног типа, јер је усмерено на заштиту од

17 Wiener Städtische, Dopunski uslovi za osiguranje života samo za slučaj smrti osiguranika sa opadajućim osiguranim sumama, доступно на адреси: <https://wiener.co.rs/wp-content/uploads/2019/08/Dopunski-uslovi-riziko-sa-opadajucim-osig-sumama-18.09.2015.pdf>, 10. 7. 2020, чл. 4.

18 Н. Петровић Томић, 91, 102; Loris Belanić, „Ugovor o osiguranju sposobnosti vraćanja kredita prema uslovima osiguranja hrvatskih društava za osiguranje, kritika i prijedlozi reforme u poredbenom pravu“, *Evropska revija za pravo osiguranja*, бр. 1/2012, 70.

19 Триглав осигурање, Општи услови осигурања за случај немогућности враћања кредита одобрених код пословних банака, чл. 5.

20 Као и код осигурања живота корисника кредита, и код овог уговора је реч о ексклузивним уговорима, с обзиром на то да се склапа по правилу само са једним осигуравачем. L. Belanić, 72.

21 Триглав осигурање, Општи услови осигурања за случај немогућности враћања кредита одобрених код пословних банака, чл. 3.

финансијских губитака које може претрпети имовина корисника кредита и његових наследника.²²

Још једна разлика је начин закључења уговора, с обзиром на то да банка закључује уговор о колективном осигурању способности враћања кредита са осигуравачем са којим преговара о висини премије, искљученим ризицима, а корисник кредита има само могућност да приступи установљеном групном осигурању и да плаћа премије.²³ Управо из овог разлога се ово осигурање перципира као спорно, јер се поставља питање да ли се може говорити о правно ваљаном основу наплате премије ако је та обавеза заснована на уговору између даваоца кредита и осигуравача, а без учешћа осигураног лица као корисника кредита.²⁴

II Добровољност осигурања лица за обезбеђење кредита

Најчешћи извор недоумица у вези са овим осигурањем за потрошаче јесте питање да ли су они обавезни да закључе уговор о осигурању ако желе да им се одобри кредит. Томе сведоче новински чланци и нестручни форуми, где клијенти банака истичу да су били приморани да закључе уговор о осигурању, а да притом нису били ни најсигурнији чему тачно ова осигурања служе. Ове податке ипак треба узети са извесном дозом резерве, јер се углавном ради о једностраној интерпретацији разговора у банци. Међутим, управо се ту налази суштина проблема. Наспрам банке се налази просечан потрошач који је економски инфериорнији и без довољно правних знања да би стекао праву слику о својим правима и обавезама. Поред тога, могућност закључења уговора о осигурању живота корисника кредита им је представљена на та-

22 Мирјана Глинтић, *Правна природа права на исплату осигуране суме код осигурања лица*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2019, 148–150.

23 U. Reifner, M. Knobloch, K. O. Knops, 20; такође и Horst Millauer, *Rechtsgrundsätze der Gruppenversicherung*, Karlsruhe, 1966, 13. Ипак, не треба испустити из вида да се и осигурање живота корисника кредита може закључити у форми колективних осигурања, код ког корисник кредита само потписује изјаву о приступању. Вид. Peter Mülbert, Alexander Wilhelm, „Rechtsfragen der Kombination von Verbraucherdarlehen und Restschuldversicherung“, *Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht*, Nr. 48/2009, 2241.

24 Вид.: Alexander Göhrmann, „Verbraucherdarlehen: Kein Verbundgeschäft bei Versicherungsnehmerstellung des Kreditinstitutes“, *Zeitschrift für Bank- und Kapitalmarktrecht*, Nr. 10/2014, 409; Christoph Homberger, „Anmerkung zum Urteil des LG München vom 16.03.2012 – 8 O 213/11“, *Entscheidungen zum Wirtschaftsrecht*, Nr. 15/2012, 475; Einiko Franz, „Informationspflichten gegenüber Versicherten bei Gruppenversicherungsverträgen – ein weißer Fleck auf der Landkarte des VVG?“, *Zeitschrift für Versicherungsrecht*, Nr. 34/2008, 1565.

кав начин да нису јасно и недвосмислено упознати са његовом сврхом и трошковима. Тако су потрошачи приликом добијања информације да им је одобрен кредит сазнавали да треба да плате и премију осигурања.²⁵

Законски гледано, не постоји обавеза корисника кредита да закључи уговор о било каквом осигурању, јер важи принцип добровољности осигурања.²⁶ Наметање такве обавезе од стране банке је само питање пословне политике банке. По томе се Република Србија ништа не разликује од осталих земаља ЕУ.²⁷ Осигурање живота корисника кредита је дуго на нивоу ЕУ било нераздвојно од уговора о кредиту, што је, између осталог, имало за последицу да су трошкови потрошачима често били недовољно јасни и транспарентни.²⁸

О обавезном закључењу уговора о осигурању живота корисника кредита се може говорити само у оним случајевима када је бонитет потенцијалног корисника кредита на незавидном нивоу, па осигурање може послужити као додатни извор сигурности банке.²⁹ У склопу обавезе информисања заступника осигурања, они би морали на јасан и недвосмислен начин да укажу клијентима на трошак за премије осигурања

- 25 Иако није уобичајено спровођење лекарских прегледа за потребе закључења уговора о осигурању живота корисника кредита због временске рационализације, може се наићи на искуства клијената који су морали да спроведу лекарски преглед, и то у ординацијама са којима банке имају закључене уговоре. Вид. Блиц, Отплата стамбеног кредита помоћу животног осигурања, доступно на адреси: <https://www.blic.rs/vesti/ekonomija/otplata-stambenog-kredita-pomocu-zivotnog-osiguranja/e63ry3v>, 10. 2. 2020. Упор. Н. Schulz, V. Stegmann, J. Uffmann, 8.
- 26 Изузетак представљају обавезна осигурања, за која је законом предвиђена обавеза закључења.
- 27 О упоредноправним искуствима у погледу праксе „приморавања“ на закључење уговора о осигурању живота корисника кредита вид. U. Reifner, M. Knobloch, K. O. Knops, 3–4.
- 28 У Немачкој се наилазило на праксу да је на обрасцу за понуду кредита већ било окружено да се жели и осигурање живота корисника кредита. Банкарски службеници су били ти који су изабрали ту опцију. Такође, приликом закључења уговора о кредиту преко интернета није неуобичајено да завршни рачун одједном садржи и трошкове осигурања живота корисника кредита, иако је потрошач одбио његово закључење. Нису били изузетак ни *online* формулари, програмирани тако да се аутоматски подноси захтев и за закључење уговора о осигурању, а да се притом опција за искључење уговора о осигурању не може тако једноставно наћи. Вид. U. Reifner, M. Knobloch, K. O. Knops, 39.
- 29 У истраживању спроведеном у неколико немачких већих градова, које је обухватило 57 тестова у 19 немачких банака, у 35 случајева се захтевало закључење уговора о осигурању живота корисника кредита као обавезно. Од тога, у 26 случајева је постојала могућност преговарања око услова осигурања, а у осталих 9 није. Ово истраживање је показало и да је ово осигурање на различите начине објашњавано и како се указивало на његову корисност и сл. Вид. U. Reifner, M. Knobloch, K. O. Knops, 57–58.

и чему он служи.³⁰ Како би се избегла свака забуна у вези са обавезом закључења уговора о осигурању, Савезно удружење потрошача у Немачкој је чак захтевало да се кредитне институције законски обавезу да осигурање живота за случај смрти корисника осигурања нуде само одвојено од уговора о кредиту. Немачке банке имају законску обавезу саветовања и информисања у вези са овим осигурањем према корисницима кредита као осигураним лицима.³¹ Између осталог, то подразумева и обавезу накнадног слања информационог листа са подацима о добровољности осигурања, висини трошкова, као и праву на опозив уговора.³²

Ако је закључење уговора о осигурању живота корисника кредита услов одобравања кредита, онда се премије осигурања морају урачунати у ефективну каматну стопу. Обавеза урачунавања премија осигурања живота у ефективну каматну стопу када је закључење уговора о осигурању услов одобравања кредита је у нашем законодавству предвиђена Законом о заштити корисника финансијских услуга.³³ Такво решење је у складу са ставом Народне банке Србије, која под ефективном каматном стопом подразумева обједињену цену коштања кредита са свим пратећим трошковима и обухвата, поред номиналне каматне стопе, накнаде и провизије које клијент плаћа банци за одобравање кредита. Она такође обухвата и премије осигурања ако је осигурање услов за коришћење кредита.³⁴

Законским регулисањем укључивања премија осигурања у обрачун каматне стопе искључена је могућност одвојене наплате премије осигурања у оним случајевима када је њено плаћање заправо предуслов одобравања кредита. Може се отићи и корак даље и рећи да се на тај начин искључује могућност плаћања двоструке премије осигурања, што је у складу са Законом о облигационим односима према ком је једина цена кредита камата у коју се морају урачунати сви стварни трошкови

30 У немачком праву, та обавеза је и изричито регулисана. Немачки Закон о означавању цена из 2002. године (*Preisangabenverordnung*), чл. 6 ст. 7.

31 Ради се о томе да у Немачкој банке углавном закључују колективно осигурање са осигуравајућим друштвима, а корисници кредита само приступају овом колективном уговору, који неки тумаче и као оквирни уговор.

32 Немачки Закон о уговорима о осигурању из 2017. године (*Versicherungsvertrags-gesetz*), чл. 7d. Овај члан је уведен као резултат имплементације Директиве о дистрибуцији осигурања (*Directive (EU) 2016/97 of the European Parliament and of the Council of 20 January 2016 on insurance distribution*, OJ L 26, 2. 2. 2016).

33 Закон о заштити корисника финансијских услуга, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011 и 139/2014, чл. 11.

34 Народна банка Србије, Кредити, доступно на адреси: <http://www.tvojnovac.nbs.rs/edukacija/latinica/20/kredit/index.html>, 3. 3. 2020, интернет извор без броја стране.

које је банка имала у вези са кредитом.³⁵ Упоредноправна искуства упозоравају на једну од могућности избегавања урачунавања премије осигурања у ефективну каматну стопу када је то неопходно, тако што се у услове за давање кредита уносе клаузуле о добровољности осигурања живота корисника кредита. Тиме се искључује законска обавеза банке да укаже на трошкове за осигурање живота корисника кредита, као и да их урачуна у ефективну камату, а отвара се могућност увођења скривених трошкова.

Из немачке судске праксе стиже још једно упозорење на потенцијални проблем у вези са обавезом урачунавања премија осигурања живота корисника кредита у ефективну каматну стопу када је ово осигурање обавезно. Наиме, поставило се питање пред немачким судовима да ли се висина премије осигурања живота корисника кредита мора узети у обзир приликом процене ништавости уговора услед повреде моралних принципа, с обзиром на то да оне могу значајно да поскупљују цену кредита и узрокују несклад између обавеза уговорних страна. С обзиром на то да и наше право познаје појам ништавости уговора услед повреде моралних схватања,³⁶ сматрамо да је од значаја да укажемо на ове стране судске одлуке.

Став немачких судова је да ако закључење уговора о осигурању живота корисника кредита не представља услов закључења уговора о кредиту, па самим тим висина премија не улази у ефективну каматну стопу, онда се приликом обрачуна да ли постоји несразмера између камате из уговора и тржишне камате не узимају у обзир трошкови који су настали по основу уговора о осигурању живота корисника кредита.³⁷ То се, пре свега, правдало ставом да закључење уговора о осигурању живота корисника кредита има предности не само за даваоца кредита, већ и за корисника кредита, јер се захваљујући њему смањује могућност наступања осигураног ризика. Тачније речено, елиминишу се негативне економске последице реализације осигураног ризика.³⁸ За разлику од камате код уговора о кредиту, која служи само за заштиту економских интереса даваоца кредита, осигурање живота корисника кредита пружа извесне погодности и за корисника кредита. Онда када премија осигурања улази у ефективну каматну стопу, не постоје разлози да се

35 Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени лист РС*, бр. 18/2020, чл. 1065.

36 ЗОО, чл. 104 ст. 3.

37 BGH, III ZR 60/81 Urteil vom 8. 7. 1982; WM, ZR 217/85 vom 15. 1. 1987; BGH, III ZR 24/87 vom 24. 3. 1988; WM, III ZR 276/88 vom 7. 12. 1989; WM, IV ZR 22/89 vom 30. 5. 1990.

38 BGH, III ZR 92/79 Urteil vom 12. 3. 1981; BGH, III ZR 24/87 vom 24. 3. 1988.

не узме у обзир приликом одмеравања примерености висине уговорене камате.

III Пракса судова Републике Србије у вези са осигурањима за обезбеђење кредита

Српско судство још увек није имало прилике да се изјасни о обавези закључивања уговора о осигурању лица који служе обезбеђењу кредита, о начину њиховог финансирања, као и о томе да ли је банка дужна да уврсти износ премија у ефективну каматну стопу. Осигурање о коме су се наши судови изјаснили у последње две године, јесте осигурање кредита. Иако се ради о два потпуно различитим врстама осигурања, судска пракса је значајна као показатељ резоновања судова у погледу уговора о осигурању који се закључују у вези са уговором о кредиту. Нарочито је значајан став Врховног касационог суда о начину обрачуна ефективне каматне стопе. Из тог разлога упућујемо на њих, јер би се могли предупредити неки будући спорови.

1. Разлике између осигурања живота корисника кредита и осигурања кредита

Као што је већ поменуто, пресуде су се односиле на осигурање кредита којим се банка осигурава да ће јој позајмљени новац бити враћен од стране Националне корпорације за осигурање стамбених кредита (НКОСК), чак и у случају да корисник кредита престане да испуњава своје обавезе по основу уговора о кредиту.³⁹ Дакле, ради се о осигурању које закључује банка како би обезбедила своје пословање и наплату потраживања која јој нису исплаћена услед неспособности плаћања његове уговорне стране – корисника кредита.⁴⁰

Следећа разлика између осигурања кредита и осигурања живота корисника кредита је та што је код осигурања кредита ризик чисто економске природе, док је код осигурања живота корисника кредита ризик приоритетно биолошке природе и само опционо се тиче економског ризика услед незапослености или неспособности за рад.

39 У упоредном праву су познати и други видови осигурања кредита које закључују не само банке, већ и други даваоци кредита, а у вези са уговорима о испоруци робе, пружању услуга и др. М. Kuballa, 35; такође вид. Ulrich Hommel, Thomas Knecht, Holger Wohlenberg (Hrsg.), *Handbuch Unternehmensrestrukturierung: Grundlagen – Konzepte, Maßnahmen*, Wiesbaden, 2013, 439–440.

40 Andreas Müller Wiedenhorn, *Praxishandbuch Forderungsmanagement: Juristisches Know-How für Manager und Führungskräfte – Mit vielen Praxishinweisen und Beispielen*, Wiesbaden, 2006, 199.

С обзиром на то да је реч о типичном одштетном осигурању, надокнађују се само конкретно настала штета услед изостанка намирнења потраживања.⁴¹ Обавеза корисника кредита према банци се ни на који начин не смањује услед извршења обавезе осигуравача банке. Његово дуговање и даље остаје у истом обиму, а банка само штити своје пословање.⁴² Банка је према нашем праву у обавези да покрене вансудски поступак намирнења у складу са Законом о хипотеци.⁴³

2. Спорови у вези са осигурањем кредита

У већини спорова пред привредним и нижестепеним судовима опште надлежности странке су захтевале утврђивање ништавости одредаба уговора о кредиту којима је предвиђено право банке да од корисника кредита наплати трошкове кредита у процентуалном износу у односу на укупан износ одобреног кредита, па између осталог и премије за осигурање кредита.⁴⁴ Пресудом Вишег суда у Београду од 18. новембра 2019. године, потврђена је пресуда Трећег основног суда у Београду у којој је заузет став да тужена банка није имала право да наплати наведене износе, јер није доказала оправданост уговарања обавезе тужиоца да туженој банци плати премију осигурања кредита код НКОСК.

Законски гледано, могло би се рећи да није искључена могућност банке да наплати трошкове, накнаду банкарских услуга и премије осигурања у вези са кредитним пословима.⁴⁵ Међутим, у спорним одредбама уговора о кредиту није прецизно наведено који су то стварни трошкови премије осигурања и зашто се везују за износ кредита. Тиме је корисник кредита стављен у неповољан положај у односу на банке, јер су заправо уговорени трошкови чији износ и структура кориснику

41 О врстама ризика који се покривају путем овог осигурања вид. Steffen Ciurke, *Wertpotenziale der Kreditversicherung: Ansätze der Risikosteuerung durch Makroderivate*, Karlsruhe, 2008, 10–11.

42 Н. Schulz, V. Stegmann, J. Uffman, 6.

43 Добијена средства по основу продаје имовине и наплатом путем других инструмената обезбеђења се распоређују: НКОСК на име укупне суме ануитета уплаћених банци од стране НКОСК и затезних камата; потом банци на име ненаплаћене главнице и, на крају, кориснику кредита се исплаћује преостали износ новца ако је сума добијена по основу наплате продаје имовине виша од обавеза према НКОСК и банци.

44 Неки судови су били става да су те одредбе ништаве (Виши суд у Сомбору, Гж 320/17 од 15. 3. 2017. године), а неки да нису (Пресуда Привредног апелационог суда, Пж 2603/2013 од 25. 9. 2013. године).

45 ЗОО, чл. 1065–1068; Закон о банкама, *Службени гласник РС*, бр. 107/05, 91/10 и 14/15, чл. 42.

кредита нису били познати.⁴⁶ Банка такође није успела да докаже оправданост уговарања обавезе корисника кредита да банци уплати премију осигурања кредита у износу од 3,2% износа одобреног кредита.

Дакле, оно што је најспорније у поступању банке, а што може послужити као упозорење у вези са изражавањем трошкова премија осигурања живота корисника кредита, јесте чињеница да банка износ трошкова и накнада обрачунаваних приликом одобравања кредита није посебно исказала у уговору. Ради се о стварним трошковима и накнадама који су претходно били наведени у понуди за закључење уговора. То је морало бити учињено на јасан и недвосмислен начин, тако да корисник ниједног тренутка не буде у заблуди о којим трошковима и накнадама је реч. Како банка није успела да докаже да је реч о стварним трошковима које је имала, суд је прогласио ништавим одредбе уговора којима је захтевано од корисника кредита да плати премије осигурања, а тужиоцу је досуђено право на повраћај тако наплаћених средстава.

Према члану 1065 Закона о облигационим односима, кроз каматну стопу банка наплаћује све кредитне услуге, па је без економске оправданости да банка од корисника наплаћује и додатне правне услуге, у смислу наплате трошкова и других накнада за обраду кредита. Наплаћујући их засебно, банке су износе кредитних услуга заправо наплатиле још једном и на тај начин довеле до неоснованог обогаћења.

Врховни касациони суд је заузео став да банка има право на стварне трошкове приликом одобравања кредита, које обрачунава у току реализације кредита, али они морају бити посебно исказани у уговору као обавеза корисника кредита, а у понуди јасно и недвосмислено представљени.⁴⁷ За уговор о осигурању живота корисника кредита то значи да када је закључење уговора о осигурању живота корисника кредита обавезно, онда се трошкови премије морају урачунати у ефективну каматну стопу и као такви представити. Према Закону о заштити корисника финансијских услуга, банка је у предуговорној фази у обавези да јасно и прецизно на репрезентативном примеру наведе ефективну каматну стопу. Такође, изричито је предвиђено да ако је закључење уговора о осигурању услов за уговор о кредиту, у овој истој фази постојање те обавезе се мора јасно, сажето и на видљив начин исказати, уз исказивање ефективне каматне стопе.⁴⁸ Ефективна каматна стопа

46 На тај начин се врши и повреда начела равноправности страна и једнаке вредности узајамних давања из чл. 11 и 15 ЗОО.

47 Правни став Врховног касационог суда о дозвољености уговарања трошкова кредита усвојен на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда одржаној 22. 5. 2018. године.

48 Закон о заштити корисника финансијских услуга, чл. 15–16.

се мора исказати посебно и у понуди, као и у самом уговору. Битно је напоменути да закон не предвиђа обавезу да се у уговору нагласи да је уговор о осигурању био услов одобравања кредита, па не треба да изненаде потенцијални спорови проузроковани изненађеношћу корисника кредита.

Ако, пак, закључење уговора није обавезно, онда се премије морају истаћи у оквиру уговора о кредиту, јер се на тај начин повећава нето износ дугованог новца. То је у складу и са Одлуком о јединственом начину обрачуна и објављивања ефективне каматне стопе на депозите и кредите коју је 30. 6. 2006. године донела Народна банка Србије.⁴⁹ Тачка 5 ове одлуке предвиђа да понуда која се односи на кредите треба јасно и недвосмислено да садржи податке који се укључују и који се не укључују у обрачун ефективне каматне стопе. Између осталог, подаци који се не укључују у обрачун ефективне каматне стопе се односе и на премије осигурања или друге накнаде у вези са средствима обезбеђења кредита.⁵⁰ Они се не укључују у ефективну каматну стопу, али се морају самостално исказати! Такође, ови трошкови се морају посебно уговорити, а њихова висина би требало да буде исказана у фиксном, а не у процентуалном износу.⁵¹

IV Закључак

И поред „атрактивности“ покрића које осигурање живота корисника кредита нуди, међу правницима који се баве заштитом права потрошача се на њега често не гледа благонаклоно.⁵² Основни разлози за то су одсуство штедног карактера овог осигурања, као и чињеница да представља додатно финансијско оптерећење за корисника кредита. Осим тога, ту је и нимало завидан положај потрошача који закључује уговоре не са једним, већ са два финансијски надмоћна пружаоца финансијских услуга – са банком и са осигуравајућим друштвом.

Ипак, кредитне институције виде ово осигурање као додатни извор њихове сигурности, захваљујући ком добијају, као његов заступник, и провизију од осигуравајућег друштва за сваки закључен уговор о осигурању. Осим тога, осигуравајућа друштва често припадају банкама,

49 Одлука о јединственом начину обрачуна и објављивања ефективне каматне стопе на депозите и кредите – Одлука, *Службени гласник РС*, бр. 57/06.

50 Одлука, тач. 5 ст. 1 одредба под 2 алинеја 3.

51 Правни став Врховног касационог суда о дозвољености уговарања трошкова кредита усвојен на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда одржаној 22. 5. 2018. године.

52 Dieter Korczak, *Verantwortungsvolle Kreditvorgabe*, München, 2005, 26.

тако да новац остаје „под истим кровом.“⁵³ Да ли је узимање ових ризико осигурања смислено за једног корисника кредита или не, може се одлучити само за сваки случај појединачно. Свакако да је сврхисходније њихово закључење ако је реч о дугорочном кредиту високог износа, него када је реч о краткорочним кредитима, јер је мања вероватноћа наступања осигураног случаја. Такође, ако је корисник кредита једино лице које зарађује у породици, овакво осигурање даје додатни степен заштите његовим будућим наследницима. Проблем је што су премије често врло високе спрема примања корисника кредита, па се тако у немачкој судској пракси могу наћи примери судских одлука да су премије за ова осигурања биле превисоке.⁵⁴ Све су то механизми вишеструке заштите банака и осигуравача, али не и потрошача. Тако, осигураник може остати у врло незавидној ситуацији, без могућности задовољења елементарних потреба за станом и храном, а то се неће одразити на његове обавезе према банци даваоцу кредита. Због тога се у страниј теорији осигурање живота корисника кредита често критикује и као неморалан банкарски и осигуравајући посао.⁵⁵

Оно што је сигурно, јесте да је закључивање појединачних уговора о осигурању, по основу којих би осигуравач покривао рате кредита само за случај незапослености и пролазне неспособности за рад, без велике заштитне функције за уговарача осигурања, јер услови осигурања предвиђају читав низ уговорних клаузула које искључују обавезу осигуравача, а осим тога, није неуобичајено и уговарање каренци и ограниченог трајања покрића.⁵⁶

Незавидан положај корисника кредита у овом потрошачком уговору захтева нарочито инсистирање на извршењу законских обавеза банке као ексклузивног заступника осигуравајућег друштва. Тек извршењем обавеза информисања и саветовања се може бар делимично умањити

53 Ulrich Krüger, *ARD – Ratgeber Geld Konto und Kredit Ein Ratgeber für den Umgang mit der Bank*, Köln, 2004, 167.

54 Суд у Нирнбергу је 2014. године пресудио да је премија у износу од 15,6% износа кредита неоправдано висока. Вид. Landgericht Nürnberg, 2104 Az. 6 O 754/14 vom 5. 6. 2014.

55 T. Geßner, 15.

56 Суштински, код овог осигурања осигураник има право на заштиту у оној мери у којој се његов радни однос променио. Тако је уобичајено да осигураник има право на исплату осигуране суме у случају да наступи пролазна неспособност за рад ако је претходно минимално радио шест месеци, или, у случају незапослености, заштита по основу осигурања постоји само у току првих дванаест или осамнаест месеци незапослености. Такође, ако постоји кривица корисника кредита за раскид радног односа, ако је самостално раскинуо уговор или ако још увек прима неке накнаде – неће имати право на исплату осигуране суме. Вид.: T. Geßner, 23–24; U. Reifner, M. Knobloch, K. O. Knops, 29.

информациона асиметрија која нужно постоји између ових уговорних страна. То је у складу и са обавезом заступника осигурања да пружи уговарачу осигурања тзв. „потрошачке информације“. Као што је истакнуто, банке морају јасно указати клијентима на трошкове овог осигурања и чему они тачно служе, односно у чему ће се огледати заштита по основу осигурања, ко је корисник осигурања и сл. Спорови би се свакако предупредили и постојањем законске обавезе заступника на саветовање уговарача осигурања, што у нашем праву није случај. С обзиром на комплексност овог производа осигурања, могло би се констатовати да постоји јасан повод за саветовање потрошача.⁵⁷ Неуобичајени уговорни односи би кориснику кредита свакако били јаснији када би добио професионалну препоруку о томе на који начин треба да поступа.

С обзиром на то да се премије за осигурање живота корисника кредита често финансирају путем кредита, трошкови за ово осигурање се могу приказати кроз рате кредита, тако да корисник кредита не може јасно да установи колико заиста ти трошкови износе. Клијенти се углавном одлучују за овакав систем исплате недовољно свесни да се на тај начин заправо повећава износ кредита, што даље значи да банка све време наплаћује камату на износ кредита увећан за износ премије.⁵⁸ Стога се кориснику кредита препоручује да приликом подношења захтева за кредит захтева да му се обрачунају рате са и без премија осигурања, како би се тачно могло установити колико заиста кошта осигурање живота и да ли је оно исплативо; у крајњој линији, како би се остварила сврха постојања овог осигурања – заштита корисника кредита, без претварања у његову супротност, односно систем заштите финансијског сектора.

Коришћена литература

Belanić Loris, „Ugovor o osiguranju sposobnosti vraćanja kredita prema uslovima osiguranja hrvatskih društava za osiguranje, kritika i prijedlozi reforme u poredbenom pravu“, *Evropska revija za pravo osiguranja*, бр. 1/2012.

Geßner Timm, „Die Restschuldversicherung in der Äquivalenzprüfung des Darlehensvertrages“, *Verbraucher und Recht*, Nr. 3/2008.

57 Обавезу саветовања карактерише заправо обавеза заступника, посредника или осигуравача да прилагоди савет конкретним околностима уговарача осигурања које произлазе из, примера ради, постојећих потешкоћа да се разуме конкретан уговор о осигурању или ако то захтева личност уговарача осигурања. Вид. Angela Regina Stöbener, „Informations- und Beratungspflichten des Versicherers nach der VVG – Reform“, *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, Nr. 96/2007, 466.

58 Н. Петровић Томић, 106.

- Глинтић Мирјана, *Правна природа права на осигурање осигуране суме код осигурања лица*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2019.
- Göhrmann Alexander, „Verbraucherdarlehen: Kein Verbundgeschäft bei Versicherungsnehmerstellung des Kreditinstitutes“, *Zeitschrift für Bank- und Kapitalmarktrecht*, Nr. 10/2014.
- Korczak Dieter, *Verantwortungsvolle Kreditvorgabe*, München, 2005.
- Krüger Rolf (Hrsg.), *Peripert Der Personenrisikoexperte: Antrags- und Leistungsbearbeitung in der Personenversicherung*, Wiesbaden, 2000.
- Krüger Ulrich, *ARD – Ratgeber Geld Konto und Kredit Ein Ratgeber für den Umgang mit der Bank*, Köln, 2004.
- Kuballa Matthias, *Darlehens- und Restschuldversicherungsvertrag als verbundene Verträge*, Dissertation, Freie Universität Berlin, Berlin, 2013.
- Millauer Horst, *Rechtsgrundsätze der Gruppenversicherung*, Karlsruhe, 1966.
- Mülbert Peter, Alexander Wilhelm, „Rechtsfragen der Kombination von Verbraucherdarlehen und Restschuldversicherung“, *Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht*, Nr. 48/2009.
- Müller Wiedenhorn Andreas, *Praxishandbuch Forderungsmanagement: Juristisches Know-How für Manager und Führungskräfte – Mit vielen Praxishinweisen und Beispielen*, Wiesbaden, 2006.
- Петровић Томић Наташа, „Уговор о осигурању способности враћања кредита“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 2/2017.
- Regina Stöbener Angela, „Informations- und Beratungspflichten des Versicherers nach der VVG – Reform“, *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, Nr. 96/2007.
- Reifner Udo, Knobloch Michael, Knops Kai-Oliver, *Restschuldversicherung und Liquiditätssicherung: Analyse und Produktentwicklung*, Norderstedt, 2010.
- Schulz Harold, Stegmann Volker, Uffmann Jürgen, *Restkreditversicherung – Zahlungsverpflichtungen versichern*, Frankfurt am Main, 2007.
- Franz Einiko, „Informationspflichten gegenüber Versicherten bei Gruppenversicherungsverträgen – ein weißer Fleck auf der Landkarte des VVG?“, *Zeitschrift für Versicherungsrecht*, Nr. 34/2008.
- Homberger Christoph, „Anmerkung zum Urteil des LG München vom 16.03.2012 – 8 O 213/11“, *Entscheidungen zum Wirtschaftsrecht*, Nr. 15/2012.
- Hommel Ulrich, Knecht Thomas, Wohlenberg Holger (Hrsg.), *Handbuch Unternehmensrestrukturierung: Grundlagen – Konzepte, Maßnahmen*, Wiesbaden, 2013.
- Ciupke Steffen, *Wertpotenziale der Kreditversicherung: Ansätze der Risiko-steuerung durch Makroderivate*, Karlsruhe, 2008.

Mirjana GLINTIĆ, PhD
Research Fellow at the Institute of Comparative Law

MAIN CHARACTERISTICS OF CREDIT LIFE INSURANCE

Summary

In recent years, banks in Serbia, as authorized insurance agents, have started offering various types of insurance contracts that serve as a means of securing credit. Since the potential credit user is a consumer who does not have sufficient legal knowledge of insurance contracts, this paper aims to point out the main characteristics of these insurances and to highlight the differences between them. Despite all the information that insurance agents are required to disclose to their clients, there are always certain dilemmas regarding these insurance policies, particularly with respect to the issues of insurance coverage, insurance voluntariness and its cost-effectiveness.

During the last two years, several judgments have been made regarding credit insurance and the powers of banks in connection with this contract, so it was necessary to consider what consequences this could have on the way of concluding the contract and calculating premiums for some other insurances intended for securing loans, although differently conceived.

Key words: *Life Insurance. – Payment Protection Insurance. – Consumer. – The Duty of Disclosure. – Effective Interest Rate.*

Датум пријема рада: 27. 7. 2020.

Датум прихватања рада: 26. 8. 2020.